

Л. В. Пасальська,
вчитель української мови та літератури Володимир-Волинської загальноосвітньої школи
I–III ст. № 1 Волинської області, вчитель вищої категорії, учитель-методист

Актуальність акмеологічної концепції для сучасного уроку словесності

Розглянуто основні проблеми формування акмеологічної концепції в сучасному освітньому просторі як педагогіки успіху: спрямованість учнів на освіту і розвиток власної особистості. Визначено основні технології акмеосвіти в системі уроків української мови та літератури.

Ключові слова: акмеологія, акмеосвіта, акмеодібності, педагогіка успіху, акмеологічні технології.

Pasalska L. V. Actuality of the Acmeological Concept for the Modern Lesson of Literature.

The main problems of the acmeological concept in the modern educational space as pedagogy of success: the orientation of students to education and development of their own personality are considered. The basic technologies of acmeology in the system of lessons of the Ukrainian language and literature are determined.

Key words: acmeology, Acme Education, acmeological abilities, pedagogy of success, acmeological technologies.

Постановка проблеми. Американському мислителю Дж. Дьюї належить твердження: фундаментальна мета сучасної освіти полягає не в тому, щоб просто надавати учням інформацію, а в тому, щоб розвивати у школярів критичний спосіб мислення, що стане основою для досягнення їх успіху. Освіта завжди орієнтована на майбутнє, яке не може бути заздальгідь визначеним. Отже, першочерговим є розвиток тих умінь і навичок, які дають молоді можливість адекватно оцінювати нові обставини й формувати стратегії подолання проблем, які можуть виникнути, і досягати бажаного.

Безперечно, тому такими популярними в останні роки стали ідеї акмеології.

Акмеологія вивчає здобутки людини у професійному та особистісному розвитку, вона є основою педагогіки успіху. Отже, акмеологія – наука про вдосконалення людини.

Поняття «акмеосвіта» в Україні не нове. Існує Всеукраїнська громадська організація «Українська академія акмеології». Проте в шкільне життя впроваджуються лише елементи акмеосвіти. Ці проблеми актуальні для сучасного освітнього простору, адже:

- не всім учням вдається реалізувати внутрішній потенціал;
- акметехнології розроблені недостатньо;
- зниження престижу освіти знижує мотивацію учнів до знань і самовдосконалення;
- є проблеми у роботі з «важкими» та обдарованими дітьми.

Акмеологічні технології спрямовані на розвиток внутрішнього потенціалу, підвищення якості знань й адаптаційних можливостей учнів. Об'єктом впливу стають особистісні зони розвитку дитини, способи й засоби життєдіяльності, професійного становлення.

«Основна задача акмеологічних технологій – сформувати та закріпити у самосвідомості учня внутрішню необхідність у самосвідомості, саморозвитку й самореалізації, що дозволяють спеціальними

прийомами та техніками самоактуалізувати особистісне та професійне „Я” [5, с. 9].

Варто зазначити, що учитель – важливий чинник у формуванні акменавичок. Високий професіоналізм і творча майстерність педагога – це найважливіші ресурси в досягненні акме. Вони є фактором розв'язання проблем, окреслених у Державному стандарті базової та повної середньої освіти.

Основні завдання акмеосвіти вирішує учитель на уроці. Саморозвиток, толерантність, повага, стимул, зацікавленість – ось основні принципи, яких варто застосовувати вчителю в акмеосвіті. Важливо навчити учнів самостійно працювати, вести діалог із будь-яких навчальних питань. У школярів необхідно сформувати бажання й здатність довести свою думку. Різноманітність завдань, інноваційні підходи, інтерактивні методи – важливі чинники на сучасному уроці.

Акмеосвіта передбачає саморозвиток як основу успіху на шляху до вершини, а це самоорганізація, самопідготовка, самоосвіта, самореалізація, самовираження, самоутвердження. Для формування в учнів отих багатьох «само-» необхідна наполеглива і творча співпраця вчителя й учня.

Як не парадоксально, але акмеодібності, які формує учитель на уроці в учнів, вимагають їх наявності й у педагога. Акмеодібності забезпечують професійний розвиток, здатність будувати варіанти реалізації, обирати ефективні методи та прийоми, можливість долати перепони для досягнення мети.

Формування акменавичок – систематична й наполеглива праця. Не завжди традиційний урок забезпечить таку реалізацію. Акмеологія передбачає зміни і в мисленні, й у виборі технологій.

Основні технології, що забезпечать формування акмеодібностей:

- технологія співробітництва;
- інформаційно-комунікативні технології;
- проектні технології;
- особистісно зорієнтоване навчання;
- проблемно-пошукова технологія;

- родинне виховання;
- ігрові (дидактична гра, технології ігромоделювання);
- тренінгові технології;
- технології розвивального навчання.

Для сучасної школи важливою є кожна із зазначених вище технологій. Активне вивчення й апробація кожної з них ведуться вже в багатьох навчальних закладах України. Елементи інноваційних технологій використовує кожен педагог, який прагне, щоб його праця мала якісний, повноцінний результат для вихованців, зокрема на уроках словесності.

Виклад основного матеріалу. Детальніше зупинюся на окремих технологіях, які апробувала й елементи яких застосовувала у педагогічній практиці. Для учнів середніх класів (5–7-й) надзвичайно ефективними є ігрові технології. Вони кардинально змінюють підхід до навчання. Суть їх полягає в тому, щоб розбудити пізнавальну активність дитини, сприяти становленню самостійності в мисленні й діяльності. Дидактична гра вимагає цілеспрямованої взаємодії всіх її учасників під педагогічним супроводом учителя. Технологія гри завдяки імітації, моделюванню допомагає вирішувати навчальні завдання зі складним рівнем проблемності. Окрім того, гра допомагає розвивати особистісні можливості дитини у співпраці з іншими учасниками. Ігрові технології передбачають визначення переможця – учня, який розкрив свій потенціал, отримав практичні знання, учня, що відчув смак перемоги, здобув вершину. У педагогічній практиці часто застосовую цю технологію, особливо в середніх класах.

Яскравим та ефективним був урок української мови у 5 класі при вивченні правил уживання апострофа. У системі уроків вивчення орфографії це не перша тема, тому на занятті була можливість актуалізувати і закріпити попередні орфограми, що стало основою для вивчення нової теми. Інноваційну форму уроку вибрала як гру «Пошуки орфографічних скарбів». Учні виконували завдання, розгадували ребуси, шаради, що давало змогу отримати ключі до наступних завдань.

Навчальну гру розробляла, дотримуючись пригодницького стилю. Завдання уроку, наприклад, були заховані на карті скарбів. Доречним для такого уроку виявилися медіатехнології, ефекти медіапрезентації допомогли швидко презентувати завдання. У ході уроку використала такі ігрові завдання: розгадування лінгвістичних ключів, метаграм, лінгвістичні конструювання, творчі завдання, складання мозаїк та ін. Відповідно, етапи уроку також мали специфічні назви в ігровому стилі: «Карта скарбів», «Лінгвістична казка», «Напис на пергаменті», «Чарівні перетворення», «Зі скриньки мудрості», «Завдання від чарівної флейти», «Орфографічні сходи». Граючись, діти навчилися отримувати орфографічні навички, зуміли їх закріпити і творчо застосувати у мовленнєвій діяльності. Дух гри, конкуренції, зацікавленості підтримував пізнавальний інтерес п'ятикласників.

Не менш важливим у контексті акмеологічної теорії є проектна технологія, що орієнтує на самостійну діяльність учнів, вирішення певної проблеми, що передбачає використання різноманітних методів, засобів навчання, інтегрованих знань і вмій із різних галузей науки, техніки, технології, творчих галузей. Проектне навчання буде успішним, якщо досліджувати актуальні проблеми, які визначаються практичністю і пізнавальністю. Ця технологія передбачає виконання проблемно-дослідних завдань через самостійну діяльність учнів.

Працюючи над навчальними проектами з учнями, намагаюся запропонувати завдання, що вимагають, окрім самостійності та ініціативності, ще й вияву творчого потенціалу. Таким чином поєдную проектну роботу з іншими інноваціями: медіаформами, творчими інсценізаціями, пошуково-дослідними завданнями. Прикладом може слугувати підготовка до уроку позакласного читання у 7 класі за повістю Олександра Жовни «Маленьке життя».

Оскільки цей літературний твір – із категорії додаткового читання, учні з текстом ознайомлюються самостійно, а для аналізу повісті відводиться лише урок. Щоб учні краще та ефективніше зрозуміли твір, отримали від читання й аналізу естетичну та інтелектуальну насолоду, пропоную окремих груп дослідні завдання для міні-проекту «Велике серце маленького життя». Одна група досліджує кольорові образи в цій повісті та їх значення для розкриття ідейного змісту. Інша група працює над власне проектним завданням мистецько-краєзнавчого характеру. У повісті розказано, як головний герой знайомиться в монастирі з мистецтвом іконописання, сам долучається до цієї справи.

Семикласники разом із учителем зв'язалися з нашою землячкою Іриною Дацюк, яка займається сакральним мистецтвом, щоб дізнатися про його секрети, провести паралелі з повістю. Перший етап роботи над цим дослідним проектом передбачав організувати зустріч із художницею та підготовку інтерв'ю. Другий етап включав підготовку матеріалів для монтажу відеофільму за результатами зустрічі. Третій етап презентував результати роботи на уроці – перегляд змонтованого відеофільму.

На початку проекту місце для зустрічі вибрали незвичайне – Успенський кафедральний собор у місті Володимирі-Волинському, фресками якого займалася Ірина Євгенівна. В інтерв'ю члени групи розпитували про особливості розпису ікон, порівнювали інформацію із повісті з почутим від художниці. Найбільше цікавили учнів відомості про стиль життя такого митця, становлення його як особистості. Багато дізналися учасники зустрічі і про традиції волинського іконописання, і про те, які фарби, матеріали використовують сьогодні, а які мали для роботи у часи, описані в повісті. Ще порушували питання про силу мистецтва ікони, коли зображення здатне змінювати, як про це розказано у творі О. Жовни.

Робота над міні-проектом допомогла учням сформуванню важливих акмеологічних: самоорганізацію,

самопідготовку, самоосвіту, самореалізацію, самовираження, самоутвердження. Учасники проекту проявили риторичні навички, медавіміння, показали уміння використовувати ІКТ. А ще важливий вплив цікавої *акмеособистості*, зразок того, як ставити перед собою ціль, працювати над її досягненням, уміння знайти справу свого життя.

Урок-захист проекту поєднав у собі різні інтерактивні форми: інсценізація уявного інтерв'ю з автором повісті, групова робота над художніми деталями у творі й занесення її результатів у таблицю, презентація дослідження «Місце кольору в повісті». Також учні переглядали буктрейлер до повісті, малювали спільну картину вражень-символів від опрацьованого на уроці твору.

Учні розширили свій інтелектуальний потенціал, оцінили, наскільки глибоко література дотична до інших видів мистецтва, отримали естетичну насолоду від цікавих зустрічей, спільної роботи.

Розвиток інформаційного суспільства передбачає широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. Адже впровадження інформаційних технологій у сучасну освіту суттєво прискорює передавання знань і накопиченого технологічного та соціального досвіду людства. Сучасні ІКТ дають змогу людині успішніше й швидше адаптуватися до соціальних змін. Це, відповідно, дає можливість одержувати необхідні знання як сьогодні, так і в майбутньому. Безсумнівно, впровадження ІКТ є важливим чинником створення нової системи освіти, що відповідає вимогам процесу модернізації традиційної системи освіти.

Застосування інформаційно-комунікативних технологій на уроках словесності створює нові можливості для формування учнів як акмеособистостей, здатних володіти новітніми засобами життя, розширюючи потенціал мовних компетентностей школярів.

Не менш важливою технологією в акмеосвіті є особистісно зорієнтоване навчання. Адже такий підхід передбачає співпрацю та співтворчість учня і вчителя. Головною дійовою особою навчального процесу є учень. Завдання вчителя – простежити динаміку його розвитку, визначити особисті переваги в роботі з навчальним матеріалом, тобто пізнати учня як особистість, розкрити та розвинути його індивідуальні здібності.

Найхарактернішою ознакою такого типу навчання є те, що активними співтворцями навчально-виховного процесу стають самі учні. Вони є суб'єктом пізнання. Кожен школяр долучається до співпраці в колективній, груповій діяльності, а отже формується як акмеособистість. Учитель перестає бути контролером отриманих знань, а стає помічником учня у пізнанні світу й себе. Підтвердження цьому – слова Ш. Амонашвілі: «Раніше, у тій давній давнині, коли я був імперативним учителем, я не жив зі своїми учнями одним творчим горінням, та й складності, з якими вони стикалися, залишалися мені невідомими. Для них я був тільки контролером, а вони для мене – правильно або неправильно вирішеними завданнями» [1, с. 5].

У контексті особистісно зорієнтованого навчання знання набувають іншої форми. У процесі взаємодії з іншими учнями і вчителем учень опановує систему випробуваних способів діяльності стосовно себе, соціуму, світу. Тому знання, отримані ним, є одночасно й інструментом для самостійного їх здобування. Упроваджуючи особистісно орієнтоване навчання, учитель має дбати насамперед про розвиток особистості.

Особистісно орієнтований урок словесності формує думки в процесі співпраці, де учень ступає на шлях свободи пізнання, дослідницького навчання, а вчитель опановує способи розвивальної допомоги, педагогічної підтримки. Дослідне навчання дає можливість розвивати самосвідомість особистості, її саморегуляцію. Лінгвістичний матеріал розглядається як засіб та умова розвитку мислення, творчих здібностей учнів, формування комунікативної компетенції, виховання на засадах гуманізму, демократії, патріотизму. Ці складники забезпечують формування акмеоздібностей. Для досягнення таких освітніх цілей процес пізнання рідної мови і мовлення має бути організований як дослідження, а не як спосіб передачі педагогом готових знань, умінь, навичок.

Новою технологією для сучасної освіти є тренінгове навчання. Воно передбачає програму різноманітних вправ, що виконуються з метою формування та вдосконалення вмінь та навичок, підвищення ефективності діяльності. Особливості занять-тренінгів полягають в орієнтації на досягнення конкретних результатів кожного безпосередньо, а отже у можливості бачити конкретний результат, своєрідний міні-успіх учня.

Одним із прикладів є інтерактивна тренінгова технологія навчання, зокрема кейс-технологія, або метод аналізу ситуацій. Застосування кейс-технологій у навчанні передбачає такі цілі: розвиток навичок аналізу, критичного мислення, поєднання теорії й практики, дослідження різних позицій та поглядів, формування навичок оцінювання альтернативних варіантів в умовах невизначеності.

На уроках-тренінгах школярі почувають себе впевнено, вільно висловлюють свої думки і спокійно сприймають зауваження, адже вони є активними учасниками навчального процесу. В атмосфері довіри та взаємодопомоги легко робити відкриття, усвідомлювати важливість здобутих знань.

Готуючись до проведення тренінгу, учитель має здійснити велику підготовчу роботу: визначити цілі та завдання тренінгу; розробити його план-сценарій; здійснити самопідготовку; продумати власні дії щодо інтерактивної взаємодії; розподілити ролі між учасниками, продумати активну участь кожного. Якість навчання суттєво зростає, якщо учні мають хороший роздатковий матеріал.

На уроках-тренінгах відбувається співпраця – спільна діяльність для досягнення загальної мети, коли учні починають розуміти: вони можуть досягти своїх особистих цілей тільки за умови, що їхні товариші з групи також досягнуть їх. Успіх кожного – це успіх групи.

Педагогу слід усвідомлювати, що змістом такого уроку є програмовий матеріал. Мета – реалізація навчальних цілей, загальний розвиток школяра, надання кожному з них оптимальної можливості в особистісному становленні й розвитку, розширення можливостей самовизначення. Результат – створення дидактичних умов для ситуації успіху дитини у процесі навчальної діяльності.

Уроки-тренінги забезпечують підвищення комунікативного аспекту навчання, абстрактне мислення, логічне мислення учнів, що покращує отримання мовленнєвих компетенцій. Такі уроки дозволяють розвиватися учням у діяльності, навчають здобувати знання, порівнювати, класифікувати, вільно висловлювати думки.

Тренінг – цікавий процес розширення мовленнєвого досвіду через спілкування і самопізнання. Наприклад, ефективними для старшокласників будуть уроки мовлення за методикою тренінгу «Мистецтво вітальної промови», «Есе – це просто», «Мистецтво ведення дискусії» та ін. Основний результат тренінгу – набуті особисті мовленнєво-риторичні навички кожного, формування вмінь самоорганізації, самореалізації, самовираження, самоутвердження.

Важко не погодитися із думкою дослідників, що «тренінгові технології з їх унікальними можливостями мотивувати, стимулювати, створювати ситуації успіху... стають сьогодні одними з провідних технологій навчання» [5, с. 8].

Технологія тренінгового навчання поки що менш апробована в моїй практиці. Тому постійно вивчаю передовий досвід із цієї проблеми. Ефективну допомогу та неоціненні методичні поради надала мені кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки Ірина Петрівна Левчук. У рамках семінару-практикуму вчителів-словесників, що розглядав проблеми апробації акмеосвіти, вона провела для учнів 8 класу тренінгове заняття із розвитку мовленнєвих риторичних здібностей «Мистецтво вітальної промови».

Учні об'єдналися в групи по 6–7 учасників, отримали «кейс-завдання». На підготовчому етапі школярі під керівництвом тренера прийняли загальні правила ведення тренінгу, обговорили теоретичні основи риторики промов. Наступний етап дав можливість учням ознайомитися зі зразками промов та принципами вітання; зосереджено увагу і на

принципи асоціативного мислення. Етап підготовки промов кожною групою проходив із консультаціями керівника, групи працювали з «кейс-матеріалами», кожна група отримала індивідуальне завдання для різновиду вітальної промови, використовували приклади притч для ґрунтовності вітань, зображали на презентаційних аркушах асоціативні схеми для виступів. Для організованої роботи кожної групи було обрано керівника команди і того, хто буде презентувати результати роботи – виступати із промовою.

Учні справилися з вітальними промовами, адже принципи організації тренінгу передбачають усі моменти для успішного виконання завдань усіма. Так, у «кейс-матеріалах» одержали необхідні засоби для створення промови: пам'ятки промовцеві-початківцю, алгоритм сюжетного способу побудови промови, типові мовні формули для вступної та висновкової частин, приклади для основної частини. На тренінгу учні мали можливість представити власну позицію, кожен висловлював думку щодо питань, які обговорювалися. Кожен із учасників тренінгу висловив особистісне цілевизначення щодо очікуваних результатів та рефлексійні зауваги.

Основний результат тренінгу – набуті особисті мовленнєво-риторичні навички кожного, формування вмінь самоорганізації, самореалізації, самовираження, самоутвердження. «Результат шкільної освіти – конкурентноспроможний випускник, який має значні переваги в порівнянні з іншими фахівцями завдяки особистісному та професійному потенціалу. Він здатен витримувати конкурси, вибори, умови середовища, що змінилися, переборювати перешкоди, домагатись успіху в житті, професійній сфері» [5, с. 12]. Це можливо за умови формування в учнів акмеоздібностей.

Висновки. Проаналізовані вище технології сприяють формуванню у школярів бажання до самовдосконалення, прагнення досягти успіху, бути конкурентоздатним.

Сучасному суспільству потрібна компетентна мовна особистість, здатна брати активну участь у розвитку економіки, науки, культури. Тому сьогодні у шкільній освіті на перший план висувається завдання створення сприятливих умов для виявлення і розвитку здібностей учнів, задоволення їхніх інтересів та потреб, розвитку навчально-пізнавальної активності та творчої самостійності. А це пріоритетні завдання акмеосвіти.

Література

1. Амонашвили Ш. А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников. Москва, 1984.
2. Андреева В. М., Григораш В. В. Настільна книга педагога: посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром. Харків, 2006. 352 с.
3. Бельков С. А. К проблеме формализации процессов обучения и тренинга. *Дистанционное и виртуальное обучение*. 2009. № 7. С. 49–58.
4. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні технології в системі особистісно зорієнтованої освіти. *Дивослово*. 2006. № 4.
5. Кордонська А. В. Використання тренінгових технологій на заняттях української словесності. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2012. № 22/24. С. 8–14.
6. Сидорчук Н. Г. Розвиток акмеологічної науки як одна із умов підвищення якості освіти. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики*: зб. наук.-метод. пр. / за заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 321–335.
7. Фасоля А. Особистісно-зорієнтований урок літератури – мета, зміст, технологія уроку. *Дивослово*. 2004. № 8.